

„ZALA” HADGYAKORLAT

A rétsági 31. harckocsi ezred részvétele Csehszlovákia 1968. évi megszállásában

Kádár és Dubček / Ács Irén felvétele

„Valamely emberi közösség vagy nép ... háborúja egy adott politikai helyzetből ered, és csupán politikai ok váltja ki, tehát mindenképpen politikai jelenség ... a háború nem csupán politikai művelet, hanem valóságos politikai eszköz, a politikai érintkezés továbbfolytatása és annak végrehajtása más eszközökkel.”

Carl von Clausewitz

Az előzmények

Clausewitz örök értékű hadtudományi munkája igazának nincs jobb bizonyítéka, mint Csehszlovákia 1968. évi megszállása. Egy „birodalom”, a Szovjetunió kifejezetten politikai, ezen belül is biztonságpolitikai célokból döntött a fegyveres akció mellett. Túllépve az események szorosán vett és jól ismert világnézeti okain, érdemes a biztonságpolitikai kérdések mélyére is vetni néhány pillantást. És azonnal kiderül, hogy legalább oly mértékben katonai, hadászati, geostratégiai okok is közrejátszottak a szovjet politika döntései kialakulásában, mint a szólásszabadság, sajtó liberalizáció, kulturális sokszínűség, „emberi arcú szocializmus” és így tovább. A gyökerek egészen 1941-ig, Németország Szovjetunió elleni támadásig, és az első hónapokban elért német katonai sikerekig nyúlnak vissza, melyek a majdnem a vereség szélére sodorták Szovjetuniót. Ezt az óriási lelki traumát, emberveszteséget nem tudták feledni. Minden politikai és katonai döntésükben föllelhető az ettől való félelem. Emellett jelentős mértékben, a magyar 1956. is hatott az 1968.-as események katonai tervezésére. Állításom bizonyítására

vegyük szemügyre, a fenti sortrendben az okokat. A második világháború befejezésekor Szovjetunió azonnal hozzáfűzött az európai főhadszíntéren, Közép-Európában, egy „biztonsági övezetet” kialakításához. Ennek az ötvenes évekre létrejött, a Keleti Tengertől az Adriáig, majd a Fekete Tengerig húzódó előretolt védelmi övezetnek hadászati célja, egy a Szovjetunió elleni meglepetésszerű támadás megállítására a szovjet területek elérése előtt. A szovjet hadsereg főerői mozgósításának, felvonulásának, harcra lépésének biztosítása. E „puffer zónának” kellett volna mindazt elszennvedni, ami 1941-ben Ukrajnának és Fehéroroszországnak jutott. A zóna államai: a fő irányban: NDK, Lengyelország, Csehszlovákia, a másodrendű irányban pedig Magyarország, Románia és végül a déli irányban Bulgária voltak. Közép-Európában, a NATO-val, nyugati országgal közvetlenül érintkező országok közül pedig egyedül Csehszlovákiában nem állomásoztak szovjet csapatok. E ténynek oka is a háború végén kialakult helyzetben keresendő. Csehszlovákia győztes ország volt! Még Magyarország is jelentős jóvátétellel fizetett neki az 1938-ban visszacsatolt területekért! A felszabadító – ezt a fogalmat mivel 1944 decemberében Léván éltem át a vörös hadsereg (akkor még e nevet viselte) bevonulását csehszlovák területekre, nem tettem a kifejezést macskakörömök közé, mert láttam, hogy az ott élő szlovák lakosság valóban annak élte meg – hadosztályok a győzelem után azonnal, még májusban, júniusban kivonultak az országból. Közép-Európa térképére nézve azonban még a laikusnak is az első pillanatban szemébe tűnik, hogy Csehszlovákia, szinte kettévágja a zónát, és megszakítja az északi, valamint a középső hadszíntér közötti közvetlen kapcsolatot. Kulcsszerepe van a szovjet védelmi rendszerben. Csehszlovákia, a csehszlovák hadsereg ezért a vélt politikai megingás első pillanatától bizonytalansági tényezőnek számított a szovjet vezetők szemében. Akik a Dubček vezette reform kommunisták első, a szovjet ideológiai felfogástól és irányvonalától eltérő lépéseire azonnal a katonai erőhöz, mint a biztonságot garantáló tényezőhöz nyúlt. Már március 23-án utasította Brezsnyev a szovjet hadsereg vezérkarát, hogy kezdjék meg egy esetleges katonai megszállás terveinek kidolgozását. A Magyarországon állomásozó szovjet Déli Hadseregcsoport parancsnoka április 6-án kapta meg a honvédelmi miniszteri, hogy dolgozzák ki a dél felől, Magyarországról kiindulva támadó hadseregcsoport hadműveleti terveit. E meglepő gyorsaság elemzésénél a ma olvasójának nem szabad elfeledkezni, hogy a hidegháború mondhatni csúcspontját jelentő évekről van szó. Oly évekről, amikor mind a NATO, mind a Varsói Szerződés katonai doktrínája így fogalmaz: a jövő háborúja, amennyiben kirobban, atom – rakéta világháború lesz. Az óráknak is meghatározó szerepe lesz! Ez pedig azt jelentette, hogy a szovjet vezetőknek, felfogásuk szerint, még időben, a csehszlovák események valóban éles nemzetközi válsággá válása előtt kellett lépni, és saját térfelükön tartani az eseményeket. Kedvező lehetőséget nyújtott számukra, hogy Nyugat-Európát lekötötte a forradalmi hangulatot teremtő megmozdulások egész sora. Az Egyesült Államokat pedig saját belső problémáinak tömege, haderejét a vietnami háború. Pontosan fogalmazott július végén Willi Brandt, a be nem

avatkozási politikájáról szólva, hogy a csehszlovák eseményekben „szemtanuk és megfigyelők vagyunk, egyebek nem és hasonló az USA állásfoglalása is” (1)

És egyáltalán nem hanyagolható el, a magyarországi '56-os események tapasztalatainak hatása a hadműveleti tervek kidolgozására. Régi közhely: a tábornokok az utolsó háború tapasztalatiból kiindulva cselekszenek. 1956-ban Magyarország esetében az itt állomásozó szovjet hadtestnek az előzetesen elkészített tervei az 1953. június 17-i kelet-berlini felkelés leverésén követettekre épültek. Felfogás szerint elegendő a „rend helyreállításához” egy erőteljes, harckocsikkal, és sortűzekkel végrehajtott erőteljes katonai fellépés. Magyarországon nem számoltak a forradalom kitörésével. Ezért katonai beavatkozás esetén, Csehszlovákiában már az első pillanatában nagy erővel, teljes határozottsággal akartak fellépni. Határozottan leverve minden ellenállást. Szintén 1956-ra utal az is, hogy amíg Berlinben és Magyarországon nem vonták be a Varsói Szerződés többi országát, tanulva a magyar események közel 6-7 éves viharos nemzetközi politikai utóéletéből, a prágai tavasz leveréséhez már ragaszkodtak a „szövetséges csapatok” Lengyelország (3 hadosztály), Magyarország (1 hadosztály), Bulgária (1 gépkocsizó lövészezred), és NDK (jelképesen néhány tiszt és katona) részvételére is. E kérdés lezárásaként el kell oszlatni két, a média által tévesen emlegetett hírt is. Az első: az NDK vezetője Walter Ulbricht a német nemzeti néphadsereg 2 gépkocsizó lövészadosztályával részt akart venni a megszállásban, de Brezsnyev, jó érzéssel ismerve, a cseh nép második világháborús sebeire hivatkozva nem járult hozzá, hogy Csehszlovák területre lépjenek. Tartalékban maradtak az NDK területén. A második: Románia nem kimaradt, hanem Brezsnyev kihagyta, nem kérte fel Ceaușescu, hogy román katonai erők is bekapcsolódjanak a hadműveletbe. Annak ellenére nem, hogy eleinte Kádár János is kifejezetten javasolta a románok politikai bevonását (2). Az már más lapra tartozik, hogy a román pártvezér a későbbi évek során, a kimaradásból hatalmas politikai tőkét kovácsolt.

Magyarország bevonása a megszállásban való közreműködésbe

1968. július 10-én 13 óra 10 perckor Tutarinov vezérezredes, a Varsói Szerződés magyarországi képviselője felkereste Czinege Lajos honvédelmi minisztert és elmondta, Grecskó marsall szovjet honvédelmi miniszter fölhívta őt, tájékoztassa a magyar minisztert arról, hogy Magyarországtól északra egy „hadgyakorlatot” fognak tartani a közeljövőben és kéri Magyarország is kapcsolódjon be 3 hadosztállyal. Egyúttal közölte azt is, hogy „Brezsnyev elvtárs már beszélt erről Kádár elvtárral” (3). Czinege Lajos válaszolt, hogy most vált el Kádártól, és neki erről nem szólt semmit. Ettől függetlenül azonnal tájékoztatja Kádár Jánost a kérésről. Még aznap este a magyar miniszter válaszolt Grecskónak. A levél érdemi szövege így szól: „Úgy tűnik, hogy egy félreértésről lehet szó. Kádár Elvtárs nem érti a rá való hivatkozást. Arról, hogy gyakorlat van szervezés alatt – az ön által küldött üzenetből értesült – ebből

következik, hogy előzőleg nem adhatta egyetértését.” A nap történetéhez az is hozzátartozik, hogy kora este Brezsnyev telefonon fölhívta Kádárt, aki „megemlítette Brezsnyev elvtársnak, hogy Czinege elvtárs Tutarinov elvtárson keresztül távmondatot kapott Grecskó marsalltól, amelyben szó van arról, Magyarországtól északra júliusba hadgyakorlat lesz, és Brezsnyev elvtárs erről már megállapodott Kádár elvtárssal. Kádár elvtársnak erről nincs tudomása. Brezsnyev elvtársa erre azt válaszolta, hogy Grecskó elvtárs tőle kért engedélyt, hogy előzetesen tárgyaljon a honvédelmi miniszterekkel, arra az esetre, ha Csehszlovákiában rendkívüli estekre kerül sor...”(4) Kádár nem adott konkrét választ, bár nem zárkózott el határozottan sem a kérés teljesítésétől. Grecskónak a 23-i végső terv és feladategyeztetéshez szüksége volt a magyar válaszra. Ismét Czinegéhez fordult Tutarinov közvetítésével. „A korábban említett gyakorlat a közeljövőben lesz megtartva. Grecskó elvtárs kéri Czinege elvtársat, hogy legalább egy hadosztállal vegyünk részt, vagy ha egy hadosztállal nem tudunk, akkor kisebb csapategység is megfelel.” Kádár János 23-án hozta meg az MSZMP politikai bizottságának ülésén a végső döntést. Magyarország egy csökkentett létszámú hadosztály fog részt venni a gyakorlaton. A döntési folyamat több szempontból is figyelemre méltó. Először, mert pontosan jelzi a korabeli magyar politikai mozgástér adta határokat, lehetőségeket. Érzékelteti, hogy a részvételt megtagadni retorzió nélkül nem lehetett. Az is egyértelműen kiténik, hogy a Szovjetunióknak nem Magyarország, Lengyelország, NDK, vagy Bulgária katonai erejére volt szüksége, hanem a magára a részvételre, hogy politikailag demonstrálhassa az egységet. Valójában a „Szövetséges csapatoknak” a statisztéria szerepe jutott. A főfeladatokat – a fővárosok, a nyugati határvidéki területek, a fontosabb városok, körzetek megszállását – mindenütt a szovjet hadseregére bízta. Az pedig, hogy következetesen mindenütt a gyakorlat szót használták nem más, mint álcázása a tényeknek, egyszóval fügefalevél.

Másnap, július 24-én a Déli Hadseregcsoporthoz parancsnok Provalov vezérezredes vezető munkatársaival felkereste Csémi altábornagyot. Megbeszéltek, hogy magyar hadosztály az első lépcsőben fog tevékenykedni. A szovjet tábornokok már nyíltan beszéltek. „A gyakorlat politikai célja – mondták – segítséget nyújtani a csehszlovák népnek az ellenforradalom leveréséhez. A munkásoknak, parasztoknak, értelmiségnek ezt megmagyarázzuk, és azt is, hogy utána kimegyünk. A hadsereg csapatait, ha lojálisak, nem bántjuk, de ha ellenállnak kíméletlenül szét kell verni őket” A továbbiakban elmondták, hogy – hadműveleti nevére – a „Dél” Hadseregcsoporthoz (továbbiakban DHDSCS) három szovjet hadosztály első lépcsőben a Duna hidakon Komáromnál, Medvénél és Pozsonynál kel át a folyamon, ha pedig a csehszlovák hadsereg felrobbantja azokat, erőszakos folyamátkeléssel, előretörve birtokba veszik Pozsonyt, Brünnt (Brno) és megszállják Dél-Szlovákia, valamint Dél-Morvaország kijelölt területeit. Egy légi deszant hadosztály a Szovjetunió területéről fölszállva elfoglalja az említett két főváros repülőtereit. A magyar hadosztály a Dunától északra, az Ipolyon átkelve Dél-Szlovákia Vág és a magyar határ közötti területeit szállja meg. Egyben jelezték, hogy a magyar hadosztály csak akkor lesz képes feladatát teljesíteni, ha állományát hadilétszámmal töltik fel, azaz mozgósítják. A

továbbiakban megegyeztek, hogy a magyar vezérkar tisztjei másnap Mátyásföldön, a DHDSCS főhadiszállásán kidolgozzák a hadosztály hadműveleti terveit.

A hadműveleti tervek

Csémi Károly altábornagy vezérkari főnök még 24-én este megbízta Szűcs Ferenc vezérőrnagyot a DHDSCS parancsnok mellett működő magyar összekötő hadműveleti csoport parancsnoki teendőinek ellátásával. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy Szűcs Ferenc tartotta a kapcsolatot a magyar katonai és politikai vezetőkkel. A kiváló képességű, magas szinten képzett, oroszul, angolul egyformán jól beszélő tábornok néhány nap alatt nagyon jó kapcsolatot alakított ki Provalov vezérezredessel. Ennek köszönhetően a DHDSCS parancsnoka a későbbiekben minden, a magyar hadosztályt érintő fontosabb kérdésben, parancsa, intézkedése kiadása előtt kikérte véleményét. Szűcs vezérőrnagy vezetésével a terveket kidolgozó munkacsoport 25-én délután 15 órakor megkezdtek a munkát Mátyásföldön, a DHDSCS parancsnokságán. A vezérkari főnök a zalaegerszegi 8. gépkocsizó lövészhadosztályt (rövidítve: 8. gl. ho.) jelölte ki a megszállásban való részvételre. Viszonylag nem volt nehéz a tervező munka, mivel a DHDSCS, az áprilistól eltelt hónapok során olyan részletességgel kidolgozott mindent, hogy a magyaroknak csupán a 8. gl. ho. alárendelt szervezetei feladatait kellett meghatározni.

A 8. gl. ho. szervezeti felépítése a következő volt: 33., 14., 63. gépkocsizó lövészezredek (gl.e.), a 8. harcokocsiezred (hk.e.), a 20. tüzér ezred (tü.e), 38. hk. felderítő zászlóalj (hk. fe. z.), 93., páncéltörő tüzér osztály (pct.tü.o.) 14. légvédelmi tüzér osztály (lgv.tü.o.), 36. műszaki zászlóalj (mű.z.), 134. híradó zászlóalj (hír.z.), 42. felderítő zászlóalj (fe.z.) és az 59. egészségügyi zászlóalj tartozott. Valamint egy sor ellátó, kiszolgáló, javító és technikai alakulat. A vezérkari főnök döntésére azonban még a mozgósítás elrendelése előtt történt egy jelentős változtatás a hadosztály hadrendjében. Takarékosági okokból nem a szervezetszerű tapolcai 8. hk. ezreddel és 20. Marcali tü. ezreddel vett részt a hadműveletben, hanem a 11. harcokcsi hadosztály állományába tartozó, és a kijelölt megszállási területekhez közelében lévő rétsági 31. hk., valamint a ceglédi 22. tü. ezredekkel.

Rátérve hadműveleti tervekre. A szovjet politikai és katonai vezetés abból a feltételezésből indult ki, hogy még a csehszlovák kommunista párt tervezett XIV. kongresszusa előtt, a hatalmon lévő dubčeki vonalat ellenző szovjetbarát kommunisták segítségkérő hívására, megszállják az országot. Számítottak fegyveres ellenállásra. A terv szerint, ezt gyors és kemény fellépéssel azonnal leverik. Mindenütt leváltják az országos, a megyei, városi, községi vezetést. A közigazgatást a megszálló hadsereg által megalakított helyőrség parancsnokságok veszik át és fölszámolják az együttműködő csehszlovákokkal a politikai ellenállást. Időközben Prágában megalakul az új, Moszkva barát csehszlovák kormány, és azzal megkötik a szerződést a Csehszlovákiában állomásozó szovjet csapatokról.

A tervezés első perceiben azonnal kiderült, hogy a szovjet elgondolások jóval nagyobb magyar erők igényelnek, mint azt politikai, katonai vezetőink gondolták. Mindenekelőtt a határőrség aktív közreműködését, hiszen a DHDSCS négy hadosztálya (egyét, megerősítésként fog kapni közvetlenül a megszállás kezdete előtt Ukrajnából) Magyarország területéről, a magyar határon keresztül fog megindulni. A 8. hadosztály pedig Nógrád és Pest megyéből. Ehhez a határőrségnek már július végétől folyamatosan meg kell figyelnie a határon túli, belátható területeken folyó csehszlovák katonai mozgást, tevékenységet. Adott időben föl kell vezetnie a határra a magyar és szovjet csapatokat, közvetlenül az akció megindulása előtt rajtaütésszerűen ki kell kapcsolnia, a csehszlovák határőrség, csendőrség őrszeit, létesítményeit, fogságba ejtve állományát. Teljes határzáratot kell bevezetni. Le kell állítani a dunai hajóforgalmat. Ezt követően biztosítani kell az első magyar, szovjet csapatok lehetőleg zavartalan áthaladását, a határátlépési helyek elfoglalását befejezve, pedig biztosítani kell a csapatok zavartalan forgalmát a határon. Ahhoz viszont, hogy ennek eleget tudjanak tenni a vázoltaknak, közel 3000 határőrrel és karhatalmista katonával, és a szükséges felszereléssel, járművekkel, haditechnikával meg kellett erősíteni a miskolci 9., a balassagyarmati 10. határőrkerület, a győri önálló zászlóalj, valamint a csornai 1. kerület létszámát, felszerelését. Vezérkari tisztjeink kérdésére, hogy ki fogja a csehszlovák területekre lépő magyar alakulatok légi felderítési, légi támogatási feladatait ellátni és biztosítani a légtérét. A válasz rövid volt: „mi a mi csapatainkat, ti a tieiteket”. Ez 99(!) MiG 15-ös, 17-es, és 21-es harci gép, 8 helikopter és 2 Li 2-es szállítógép igénybevétele jelentette. Meg kellett szervezni a csehszlovák területen lévő csapatok ellátását... És így nőtt lépésről, lépésre a feladat valamint a szükséges létszám. Már senki sem beszélt csökkentetről.

A hadműveleti terv szerint 8. gl. ho. (a továbbiakban beleértve a 31. hk. és a 20. tü. ezredeket) a mozgósítás befejezése után mintegy 260-270 kilométeres menetet végrehajtva Zala-Veszprém megyéből hadműveleti átcsoportosítást végrehajtva Pásztó Ny. – Rétság – Gödöllő É. – Aszód É. térségében foglalja el kijelölt megindulási körletét. Ott átveszi a DHDSCS parancsnoka a hadosztályt, ezt követően gondosan álcázva felkészül a hadművelet végrehajtására. A megszállásban közreműködő összes szovjet, magyar alakulat, parancsra három menetvonalon előretörve egyszerre lépi majd a csehszlovák határt. A 8. gl. ho. jobbszárnyán a 14.gl.e. Balassagyarmatnál kel át a határon és Bozók (Bzorvik) – Nyitra (Nitra) – Nagytapolcsány (Topolčany) – Pöstyén (Piešťany) menetvonalon elérve a Vág általános vonalát, elfoglalja és helyőrség parancsnokságot hoz létre Nagytapolcsányban, Vágújhelyen (Novo Mesto nad Váhom) és Pöstyénben. Középen a hadosztály főerői törnek előre a Vágig. Élen a 38. hk. feld. zászlóaljjal, első lépcsőként a 31. hk. ezreddel. Követi a 22. tü.e., a 93. pct. tü. o. és a műszaki zászlóalj Ipolyság (Sahy) – Léva (Levice) – Nagykálna (Kálna nad Hronom) – Szered (Sered), illetve Léva – Nyitra – Galgóc (Hlohovec) menetvonalon. Ugyanezen az útvonalon második lépcsőként tör előre a hadosztály törzs, a 33. gl. e. és a 59. eü.z. Helyőrség parancsnokságokat hoztak létre Nyitrán, Szereden, Galgócon, Léván és Nagykürtösön (Vel'

Krtíš). Balszárnyon a 33. gl, e. menetel és birtokba veszi, és helyőrség parancsnokságot alakít Párkányon, Érsekújváron. A harcoló alakulatokat követi a hadtáp, Verebélyen (Vráble) települ, és helyőrséggé is működik.

Az egyes ezredek három valószínű helyzetet feltételezve készítették el terveiket. Az elsőben a legrosszabbal, teljes erejű ellenállással számoltak. Egy ilyen helyzetben az egység szétbontakozott felvette a harcot és gyors ütemben, megsemmisítő erejű nehézfegyver tűzzel, harckocsik, repülő bevetésével tervezték felszámolni az ellenállást. A második változatban szórványos ellenállást feltételeztek. Ez esetben a parancsnok kijelölt egy alegységet – harckocsikkal megerősített lövész századot, zászlóalj – az felvette volna a harcot az ellenállókkal, a menetoszlop többi része pedig, megkerülve a tűzfészket tovább folytatta az előretörést, a Vág illetve a kijelölt város eléréséig. A harmadik variáció pedig egyáltalán nem számolt fegyveres ellenállással, csak tüntetésekkel, tiltakozásokkal. A kidolgozott tervek azt mutatják, hogy a szovjet katonai vezetés legvalószínűbbnek a második variációt, a szórványos fegyveres ellenállás lehetőségét tartotta. Ezért, bár a harckocsikat – a gépkocsizó lövész ezredek szervezetszerű harckocsi zászlóaljai is – mindenütt a menetoszlopok élére állították, nem számoltak hosszabb, több napig tartó ellenállással, harcokkal, mert az a századok, zászlóaljak állományát csak nagymennyiségű lőszerrel, egészségügyi felszereléssel és üzemanyaggal és egy napi hideg étellel látták el. A hadtáp, és technikai ellátó, javító alakulatokat, alegységeket az oszlopoktól elkülönítve, külön hadtáp lépcsőben, lőtávolságon kívül meneteltették. Kivételt csak az egészségügyi alegységek jelentettek, mivel közvetlenül fölzárkóztak a harcoló egységek mögé. Amikor e bekezdés első mondatában tudatosan „szovjet katonai vezetést” írtam, nem a magyar akartam lebecsülni. Erről szó sem volt. Ez annak a helyzetnek volt a következménye, hogy a Varsói Szerződés tagállamai hivatalosan nem folytathattak egymás ellen katonai felderítést. Az a magyar vezérkar, amely a felderítő jelentésekből egyértelműen kitűnően szinte óráról órára részletezve pontosan tudta, hogy mit csinál, az osztrák Bundesheer és az NSZK Bundeswehr, melyeket folyamatosan megfigyelt, nem ismerte a szomszédos csehszlovák haderő dízlokációját, erejét stb. Az első adatokat lényegében csak július második felében kapta meg a DHDSCS-től. Rövid idő alatt az is kiderült, hogy a szovjet adatok több esetben pontatlanok voltak. Ezért a vezérkar, július végén kénytelen volt megszervezni saját tisztjeinek „turistaútjait” (természetesen civilben) a megszállásra kijelölt területekre. Erről értesülve a DHDSCS is megkérte a mieinket, segítsenek be nekik is. Ők nem beszéltek se szlovákul, se magyarul, helyi ismeretekkel sem rendelkeztek. Feltűnő lett volna, ha hirtelen, több szovjet útlevelel rendelkező egyén autózgatna a vidéken. Ekkor derült ki az is – több más mellett – , hogy Léván a csehszlovák 64. hk. ezred laktanyája a kapott szovjet adattól több km-re eltérő helyen van, a város másik oldalán. Nem kell magyarázni, egy harc helyzetben mit jelentett volna.

A következőkben tekintsük át röviden a megszállásra kijelölt területet. A nyugati sávhatár, a Vág jobbpartjától néhány kilométerrel nyugatra kilométerrel Galgóc, Vágújhely,

Pöstyén, Szered városokat a magyar zónába zárva húzódott. Északról Nagykürtös É., Selmezbánya, Aranyosmarót (Zlaté Moravce), Nagytapolcsány É., és Vágújhely É. vonala volt a sávhatár. Ettől északra már az „Észak” Hadseregcsoport 31. szovjet harckocsi hadosztálya szállta meg a területet. Délről a Duna határolta a zónát. A Vág jobbpartján lévő Komárom (Komarno) a DHDSCS szovjet 254. gl. ho. megszállási területe lett. A magyar megszállási terület déli fele lakosságának többsége magyar anyanyelvű volt. Az északi fele, erdős, hegyes terület, többsége szlovák anyanyelvű, de jelentős magyar csoportokkal, például a Zobor vidék Nyitránál. Nem hiszem, hogy ne ismerné mindenki Csitár, Gelencsér falvak neveit.

A területen első vonalbeli, feltöltött csehszlovák katonai alakulat nem állomásozott. Látszólag nagy erőt jelentett, a Léván állomásozó 64. hk.e.. 166 db T-34-es, és T-54-es harckocsi állta telephelyei. De a szó szoros értelmében állt. Tartalékos keretезred lévén gyakorlatilag kevesebb katona szolgált, mint ahány harckocsija volt. Hasonló volt a helyzet a nagytapolcsányi 22. páncéltörő tüzérezrednél is. Vágújhelyen híradó, Nyitrán pedig gépjármű technikai tiszti iskola működött. Szereden műszaki ezred állomásozott, Párkányban pedig katonai műszaki építő zászlóalj. A pöstyéni repülőtér az említett szovjet felderítés csődje volt. Tájékoztatásuk szerint egy vadászrepülő ezred állomásozott ott. Mikor pedig a 14. gl.e. felderítő százada harckocsikkal megerősítve a leggyorsabb ütemben előretörve, hogy magakadályozzák az esetleges felszállásukat, odaért mindössze egy kiöregedett szállítógépet talált ott. A vadászrepülők egy évvel korábban elköltöztek.

A magyar erők részvételére vonatkozó kész terveket július 26-án jóváhagyta Csémi Károly altábornagy vezérkari főnök. Ezt követően az 5. hadsereg parancsnokkal együtt tájékoztatta Lakatos Béla vezérőrnagyot a 8. hadosztály parancsnokát tájékoztatta a kialakult helyzetről, majd eligazította a soron következő feladatokról. Kiemelve, hogy alapvető követelmény a teljes és szigorú titoktartás. A tényleges feladatról, Csehszlovákia megszállásáról semmi sem szivároghat ki. Az ezredek, zászlóaljak résztervei elkészítésébe, csak a közvetlen parancsnokok vonhatók be. A gépezet beindult, de az idő nagyon szorított. Július 28.-án 23 óráig, a DHDSCS-nak történő alárendeléséig a hadosztálynak már csak szűk két és fél nap állt rendelkezésére. Ez idő alatt kellett mozgósítani, hadilétszámra feltölteni, bevonultatni, felszerelni 3200 tartalékos tisztet, katonát. Átvenni a civil vállalatoktól mintegy 800 gépjárművet, munkagépet. Megszervezni és végrehajtani közel 280 kilométer távolságú menetet, és vasúti szállítást a Nógrád és Pest megyében kijelölt megindulási körletekbe. Mindeközben tájékoztatni a közreműködő határőrséget, karhatalmat, rendőrséget, MÁV-ot, postát az érintett helysége tanácsait, államigazgatási és polgári szervezeteit, vállalatait. Mindezt úgy, hogy – mivel a 8. hadosztályon kívül a DHDSCS szovjet hadosztályai is ugyanakkor mozogtak, foglalták el kijelölt, rejtett körleteiket, – a BM, a határőrség, az állambiztonsági szervek, rendőrség közvetlen legfelső szintű vezetőin kívül senki nem ismerhette meg a tényleges feladatot. Mindenkivel azt közölték, hogy „egy nagyszabású gyakorlatról” van szó.

Azokban az években mind a VSZ, mind a NATO sok ilyen tartott. Senkinek nem tűnt fel, hogy most is van egy újabb.

A hadosztály teljes harckészültségbe helyezése, és mozgósítása, hadműveleti átcsoportosítása

Az általános helyzetkép fölvázolását követően a továbbiakban elsősorban a rétsági 31. harckocsi ezred tevékenységével foglalkozom. A hadosztály többi ezredét, és a balassagyarmati 10. határőrkerületet csak az összkép áttekintéséhez feltétlenül szükséges mértékig mutatom be. Kovács István alezredes ezredparancsnokot az 5. hadsereg parancsnok 26-án 19 órára rendelte be Székesfehérvárra, eligazításra, feladatszabásra. Tájékoztatta az ezredparancsnokot, hogy a továbbiakban az ezred a 8. hadosztály alárendeltségébe kerül. Meghatározta a közeli feladatokat: harckészültség, mozgósítás, kitelepülés a Rétságtól 20 km-re lévő, megindulási körletbe. Az ezredparancsnok a zászlóalj, önálló alegységparancsnokok részére 27-én 0 óra 30-tól 01.30-ig tartott eligazításon ismertette az ezred, és meghatározta az alárendeltek feladatait. Ezzel párhuzamosan azonnal visszarendelték az ezredtől távol lévő alegységeket és személyeket, a szabadságon, szolgálati úton, vagy vezénylésen lévőket. Intézkedett a zárolt harckocsik, harceszközök, gépjárművek teljes készenlétbe helyezésére. (A szerző megjegyzése: a haditechnika egy részét a hadrafoghatóság, készenlét fenntartása érdekében, konzervált állapotban tartva zárolta a vezérkar. Csak külön parancsra lehetett igénybe venni. Nem lehetett a napi kiképzésre felhasználni.) A 8. hadosztály többi alakulatánál párhuzamosan – az alakulatok elhelyezése távolságától függően, kis idő eltérésekkel – ugyanez a folyamat zajlott le.

A harckészültséget és a rejtett mozgósítást 27-én hajnali három órakor rendelte el a vezérkar. Rejtett mozgósítás esetén a területi hadkiegészítő parancsnokságok, a tanács és a posta közreműködésével személyenként értesíti és rendeli be a mozgósítottat az alakulat. 1968. júliusában a hadosztály egységeit – beleértve a 31. hk.e.-t – annak ellenére, hogy úgynevezett első vonalbeli, azonnali készenlétű alakulatok voltak, mozgósítani kellett, mert nem voltak hadilétszámra feltöltve továbbá a legénységi állomány közel harmada csak néhány héttel korábban vonult be. Csak az újonckiképzés felén voltak túl, nem voltak hadra foghatók és ezért még nem tették le a katonai esküt. Végül azt is figyelembe kellett venni, hogy takarékosági okokból a gépjármű és munkagépek egy része, csak „papíron”, az állománytáblában szerepelt. E járműveket, eszközöket csak mozgósításkor vonultatták be a polgári vállalatoktól. Ez évszázados hagyomány volt. A különbség csak annyi volt, hogy a gépesítés előtt a lovakat mozgósították. Mindez azt jelentette, hogy a hadosztályhoz összesen 3200 tartalékos katonát és tisztet – például az orvosok, jogászok, szakemberek túlnyomó többségét, – például az 59. eü. zászlóalj (hadosztály kórház) létszámának 60%-át – mozgósításkor vonultatták be.

A 31. ezredhez több száz tartalékost, a hajnali, kora reggeli órákban, nagyrészüket álmukból ébresztve, a rétsági hadkiegészítő parancsnokság 3, a balassagyarmati 4, a salgótarjáni

5 óra 20 perc alatt vonultatta be a laktanyába. Ha a szállítási távolságot is hozzá számítjuk, ez mondhatni rekordidőnek számító teljesítmény volt. Valóban kiváló szervezettséget bizonyít mindez. Problémát csak – a hadosztály többi alakulatánál is – a gépjárművek okoztak, melyből 1968-ban még jóval kevesebb volt a szükségesnél, és július végén javában folyt a gabona betakarítása. Ezért ahol csak lehetett a vállalatok, termelőszövetkezetek ravaszkodtak. Gyakran rossz technikai állapotú, éppen a laktanyáig elgurulni képes kocsit küldtek. Napokig tartott kicserélésük. Mindenki, aki nem volt beavatva tervekbe – azt hitte, mint a bevonult tisztek, tiszthelyettesek, katonák is, hogy mindössze néhány napos gyakorlatra „rángatták be”. Nem örültek az újbóli behívónak, de tudomásul vették. A bevonultak felszerelése, századokhoz történő beosztása, és rövid gyorsított kiképzése, magyarul „összerázása” 12 óra alatt lezajlott. Délután 16 órára az ezred elérte a teljes harcckészültséget. A lecserélt újoncokból új alegységeket alakítottak és folytatták kiképzésüket, eskütelre való fölkészítésük. Ők maradtak vissza a laktanyában, az ezred elvonulása után.

Másnap 28-án reggel 09 óráig mintegy 200-220 ember, többségük asszony „gyűlt össze, a bevonultak hozzátartozóiból, a laktanyához vezető úton, akiket a meggyőzésükre kiküldött tisztek nem tudtak megnyugtatni, s ezek a laktanyába történő beengedésük – 1 óra időtartamra – után voltak hajlandók hazautazni” (6). A szinte villámgyors mozgósítás később sok problémát okozott az otthonmaradtak számára. A hivatali és gazdálkodó szervek gazdálkodó szervek eleinte meglehetősen közömbösen viselkedtek. „A bevonultak részéről az üzemi illetmények kifizetésével kapcsolatos problémák augusztus első hetében jelentkeztek...” Sok otthon maradt családnak nem fizették ki a bevonult családfenntartó férj után járó fizetést. Megélhetési gondok keletkeztek. És ez rontotta a tartalékos tisztek, katonák egyébként jó hangulatát. „Közömbösségnek minősítették, hogy a családok anyagi biztosítását nem oldották meg... a helyi szervek nemtörődömsége és lassúsága miatt” (7). Mivel a hadosztály többi ezredénél is jelentkeztek hasonló problémák, augusztusban végül felső szintű politikai beavatkozással, oldották meg végül az ügyeket.

Az ezred másnap, 28-án az esti órákban foglalta el Borsosberény-Terecske térségében lévő megindulási körletét. A 8. hadosztály többi alakulata is példamutató gyorsasággal hajtotta végre a rejtett mozgósítását, a beérkezett állomány felszerelését, beosztását. Ezt követően az éjszakai órában két menetvonalon megkezdett 250-260 kilométeres menetét. A lövészezredek harcokosi zászlóaljai, a műszakiak lánctalp járművei, valamint a 14. Igv.tü.o. vasúti szállítással, érkeztek be megindulási körleteikbe. A körletekben 28-án 23 órakor Maruscsák altábornagy, a DHDSZCS törzsfőnöke átvette a hadosztályt. Átvételkor harcértéke a következő volt: 10 417 fő (ebből tartalékos 3200), 160 db harcokosi 160, 17 db úszó harcokosi, 1816 db gépjármű, 95 db FUG (felderítő páncélozott úszó harcokosi), 19 db páncélozott harcokosi (BRT-40, BRDM, BRT), 36 db 122 mm-es tarack, 6 db BM-21 sorozatvető, 45 db páncéltörő ágyú, 54 db aknavető, 39 db légvédelmi géppuska és gépágyú, 5 db lokátor és 12 db P-27 harcokosi. A létszám a megindulási körletben megnőtt a különleges feladatokra máshonnan odavezényelt 462 fővel,

valamint a futárszolgálatot ellátó 8 helikopterrel. E feladatok közül figyelemre méltó feladatot látott el a 10 megalakítandó helyőrség parancsnoksági feladatokra vezényelt 74 elhárító, állambiztonsági, közrendvédelmi rendőrtiszt, továbbá 10 politikai munkatárs a lakosság közötti tájékoztató munkára. Továbbá a 4/3. rádiótechnikai század 50 fővel, a repülő összekötő hadműveleti csoport 45 fővel, a tolmácsok, a posta dolgozói, a katonai kereskedelmi boltok dolgozói (magyarán a kantinosok) és végül a csak augusztus 21-én bevonuló 17 főpártmunkás csoport.

A 31. hk.e. létszáma, (a megindulási körletben bevonult 61 főt is beleszámítva), kiket a vázolt különleges feladatok végzése vezényeltek az alakulathoz 988 fő volt. Fegyverzete: 65 db T-55-ös közepes harckocsi, 3 db úszó harckocsi, 17 db FUG, 1 db BTR, 4 db ZSZU négycsövű légvédelmi géppuska. Gépjármű 197 db volt. A hadosztály július 29-én készen állt a harcbevételre, bár katonai értelemben még nem volt igazán összekovácsolt magasabb egység. A bevonultatott tartalékosok nem ismerték a leszerelésük óta rendszeresített fegyvereket, harckocsikat. Nem lőttek a fegyverekkel. Így mint egy falat kenyér az utolsó percben, úgy jött, számukra három hét előre nem várt szünet. A szó szoros értelmében – teljesen, mondhatni „légmentesen” – elzárva a világtól, látástól vakulásig, sőt gyakran éjszaka is folyt a kiképzés. Szünet nélküli harcászati kiképzés során begyakorolták a találkozót, valamint a helységarcot. Élészózatokon tökéletesen megismerték a fegyvereiket. Felkészültek várható feladatokra. Három hét alatt ütőképes csapatot kovácsoltak össze. Egyetlen gyenge területe volt a felkészítésnek, bár megismertek vele, mégis mivel a katonai kiképzés nem fordított különösebb figyelmet rá, hiányzott a karhatalmi, rendőri feladatokra való felkészítés. Ez a későbbiek során, amikor fegyveres harc helyett, fegyvertelen, de hevesen tüntető tömeggel kerültek szembe, eleinte problémákat okozott.

E három hét alatt Brezsnyev még egy utolsó „békés” kísérletet tett a katonai beavatkozás előtt. Erőteltjes, fenyegető politikai nyomással akarta kipróbálni a csehszlovák vezetőkbe beleegyezésüket a szovjet hadsereg Csehszlovákiában való állomásoztatásához. Ágcsernyőn (Čierna nad Tisou) a CSKP és SZKP politikai bizottságai július 29. és augusztus 1. között tanácskoztak. Rögtön követte augusztus 3-án Pozsonyban az „ötök” pártvezetőinek. A csehszlovák vezetők azonban kitartottak nézeteik mellett. Itt Pozsonyban adta át a CSKP kemény szovjetbarát szárnya Selesztnek az SZKP politikai bizottság tagjának, a várt „behívó levelet”. Így írta le a „nagy”, de sokkal inkább nevetséges eseményt”. „1968. augusztus 3. Este találkoztam Bil'akkal és megállapodtunk, hogy 20.00-kor a közös WC-ben találkozunk és ott Szavcsenko a KGB munkatársa közvetítésével, átadja a levelet. Így is történt... a levélben ott volt a kérés, hogy szükség esetén avatkozzunk be, és akadályozzuk meg az ellenforradalmat”(8). Az átadás módszere, helyszíne, pitiánersége inkább egy burleszk elemeket tartalmazó tragikomédiára, mint politikai eseményre emlékeztet. Már csak a még politikai megoldást szorgalmazó Kádár Jánost kellett meggyőzni. Erre augusztus 12-15 között a Krímben került sor. A tárgyalóasztal túlsó oldalán Brezsnyev, Koszigin és Podgornij ült. Kádár e

„kötetlen eszmecseréről” így nyilatkozott. „Eddigi állásfoglalásaink, amelyekben a hangsúlyt arra helyeztük, hogy maximálisan törekedjünk politikai megoldások keresésére, mindannyiszor azt is tartalmazták: ne legyen kétség senkibe azt illetően, hogy szükség esetén élünk-e a katonai segítségnyújtás eszközével... Leszögeztük, hogy...ennek a kötelezettségünknek minden helyzetben eleget fogunk tenni.”(9). Utolsónak Kádár találkozott Dubčekkel augusztus 17-én Komáromban (Komarno), a vasútállomáson. A hosszú megbeszélésen Dubček kitarított álláspontja mellett. „A találkozás konklúziója...hogy Dubčekék nem tudnak megfelelően harcolni és cselekedni, még az általuk kívánatosnak tartott célok érdekében sem” mondta Kádár (10). Egyes források szerint Kádár utolsó szavai Dubčekhez ezek voltak „Önök nem tudják, hogy kikkel állnak szemben”. A találkozási tájékoztató Brezsnyevet kinek előterjesztésére ezt követően 18-án döntött az SZKP politikai bizottsága a katonai beavatkozásról. Hátra volt még a másik négy ország vezetőinek belegyezése is, akiket már meghívtak Moszkvába.

A megszállás első napja

Még aznap, rövid tanácskozáson, minden vita nélkül megszületett a döntés. „A katonai dolgokat direkt – beleszólás nélkül – a katonai vezetésre bizzuk, a segítségkérésre megindulnak a csapatok, az egyesített csapatok parancsnoksága felhívással fordul a csehszlovák néphadsereghez...”(11), számolt be Kádár János hazatérése után az MSZMP politikai bizottságának. (Előreszaladva megjegyzem, hogy a „bele nem szólást” csak a négy ország közül a szovjet politikai vezetés, folyamatosan beleszólt a katonai vezetés munkájába, egyes esetekben alaposan belekavarva a lassan megnyugvó hangulatba). A DHDSCS parancsnoksága, a magyar vezérkar és a határőrség „gépezetei” is azonnal munkába láttak. A DHDSCS parancsnoka 19-én délután az összes résztvevő hadosztály és önálló egység parancsnoka, politikai helyettese részére parancskihirdetést tartott. Meghatározta, hogy az összes alakulat köteles úgy megszervezni a felkészülést, menethez való besorolást és előrevonást, hogy a hadműveleti tervekben meghatározottaknak megfelelően, közép-európai időszámítás szerint augusztus 20-án 24.00-kor lépják át a határt és 21-én estig, szállják meg a kijelölt területeket. Ahol van, ott azonnal törjék le a fegyveres ellenállást. Szervezzék meg a helyőrség parancsnokságokat. Az eredeti hadműveleti tervek, okmányok és Provalov vezérezredes minden intézkedése – Grecsko marsall utasítására – minden estben moszkvai idővel, tehát két órás időeltolódással, határozta meg a feladatokat. Teljesen értelmetlenül. Egyetlen célja volt: Moszkvában ne kelljen átszámítani az időkülönbséget. Én viszont, hogy az olvasóknak ne kelljen átszámításokkal bíbelődni, a magyar egység és alegység parancsnokokhoz hasonlóan a közép-európai időszámítást használom továbbra is. Terveknek megfelelően, a határőrség 20-án 23.45 és éjfél között mindenütt megszállta és lefegyverezte a csehszlovák határőr forgalom ellenőrző pontokat és csendőrőrsöket. Ekkor történt az egyetlen fegyveres incidens. Ipolyhídvégen (Ipel'ské Predmostie) Mácsai Pál csehszlovák csendőr nem akarta átadni fegyverét, a magyar

határőr rálőtt és könnyebben megsebesítette. Majd pontosan 24 órakor lezárta teljes hosszában a határt. Leállította vasúti, közúti, valamint a határforgalmat. A rendőrség Dunántúl északi területein, valamint Nógrád és Pest megyékben biztosította a magyar és szovjet alakulatok zavartalan felvonulását a határra az éjszaka folyamán. Leállítva közúti és vasúti forgalmat. Jó néhány faluban, kisvárosban akkora riadalmat keltettek a sötétben órákon keresztül vonuló, harckocsik, gépjárművek, hogy másnap e helységekben megkezdték az élelmiszerek felvásárlását.

A 8. hadosztályparancsnok 20-án 10.45-kor parancsot adott az ezredparancsnokoknak, hogy „az előre kidolgozott terv szerint hajtsa végre feladatát. A körleten belül soroljon be (menetre, a megjegyzés a szerzőtől) a lőszer tárazását és hevederezését külön parancsra hajtsa végre”. A hadosztály teljes állománya Provalov vezérezredes parancsának megfelelően, végrehajtva a besorolást már délre készen állt a megindulásra. A katonák – értelmetlenül – teljes felszereléssel, harc és gépjárműveiken ülve várták órákon keresztül a megindulási parancsot, amely este érkezett meg. Ekkor kapták meg a zászlóaljparancsnokok zárt borítékokban konkrét feladataikat, melyek „levitele” a század-, szakaszparancsnokok útján 90 percig tartott. Ezért a katonák, bár a lőszer hevederezését, tárazását már a parancskihirdetés alatt megkezdték, nagyrészt már csak menetközben, a járműveken tudták befejezni. A felesleges várakozás és az emiatti kapkodás azonban nem okozott problémát, mivel a három hetes várakozás alatt, a gyakorlatokon – konkrét nevek említése nélkül – mindenki begyakorolta feladatát, most csak konkrét helyszínekhez kellett kötni azokat. Az előírtnak – és előzőekben vázolt – feladatnak megfelelően pontosan lépték át a határt. A középső menetvonalon a hadosztály főirányában Ipolyságnál (Parassapusztánál) elsőnek a hadosztály felderítő zászlóaljából alakított felderítő csoport lépte át. Mivel nehezen nyílt a sorompó az élen haladó FUG nekirohant és szétverte. Ezt követően ért oda a 31. hk. ezred. Jelentése így rögzítette a történeteket. „A határátlépésnél az MNK határsorompója fel volt nyitva, a CSSZK határsorompója szét volt törve. A határátkelőhelyen csak magyar határőrök teljesítettek szolgálatot. Az ezred főerőivel egy határőrtiszti csoport jött előre Sahy (Ipolyság) községbe, akik segítséget nyújtottak tájékozódásban. Sahy községben az utcán néhány ember álldogált, akik szótlánul figyelték bevonulásunkat. A vasútállomás mellett az ezred törzs csoportja két csendőrrel találkozott. Az egyik csendőr megközelítette a BTR-50-PU harcálláspontot és azt magyarázta, hogy „eltévedtünk, ez már Csehszlovákia”. Ő azonnal le lett fegyverezve, a társa meg elmenekült... Az erre a feladatra kijelölt csoport, a postai katonai kommandánsok segítségével üzemképtelenné tették a posta és a vasútállomás híradó berendezését...”. A menet folyt tovább. Az okozott esetenként problémát, hogy a harckocsivezetők nem rendelkeztek hegyes terep keramitkockákkal burkolt útjaihoz szükséges vezetési gyakorlattal. A hajnali harmattól síkos úttesten a harckocsik csúszkáltak, esetenként árokba szaladtak, és a hk. mentők sem rendelkeztek a szükséges hegyi vezetési tapasztalattal. Ettől függetlenül az átlagsebesség 27,3 km volt. Mivel még sötét éjszaka volt, az úton csend és nyugalom honolt. Lévát a felderítő

csoport 21-én 04.20-kor érte el. „Az ezred 05.30-ra elfoglalta a tervekben kijelölt helyeit. A kidolgozott tervek szerint az akció csoportok a beérkezés után azonnal végrehajtották a városi, járási csendőrparancsnokságok lefegyverzését, a posta, a vasútállomás, a városi és járási Nemzeti Bizottság (tanács), ügyészség, valamint a pártbizottságok ellenőrzés alá vételét. Ellenállást sehol sem tapasztaltak. A városi és járási csendőrparancsnokok hajlandók voltak velünk együttműködni. Tartózkodóan, de udvariasan fogadták katonáinkat. A lefegyverzést fegyelmezetten, parancsnokaik irányításával hajtották végre. A továbbiakban az egyes objektumok felderítésére a csendőrség segítséget nyújtott. A járási munkásőrparancsnok bejövetelünkkel egyetértett (12).” A Léván állomásozó csehszlovák 64. hk. ezred parancsnoka személygépkocsival Kovács István alezredes elé hajtott, de a felderítő csoport nem állt meg, sietett a város kulcspontjait megszállni. Ezért a városi csendőrség épülete előtt várta meg a 31. hk.e. parancsnokát, ahol tájékoztatta őt, hogy éjszaka a Sloboda hadseregtábornok köztársasági elnök és a honvédelmi miniszter parancsot adott ki, hogy a hadsereg ne álljon fegyveresen ellen. Ő még arra is parancsot kapott, hogy működjön együtt a megszállókkal. A 31. ezred közben körülfárta a laktanyát. Blokirózta a bejáratokat és a harckocsi telephelyet. A tiszti állomány részére tiszti gyűlést tartottak, ahol csak 50 %-uk jelent meg. A gyűlésen Kovács alezredes tájékoztatta a csehszlovák tiszteket a történekről és közölte, hogy ő a helyőrség parancsnok, kötelesek parancsait végrehajtani. A városban, a reggeli órákban kisebb csoportok alakultak. Egész nap tüntettek, vitatkoztak katonáinkkal, időnként köpködtek is. Más városokkal ellentétben, ennél komolyabb ellenállás, atrocitás nem történt. A lakosság tiltakozott a bevonulásért, jogtalannak minősítette. A magyar katonák higgadtan viselkedtek, nem vitatkoztak feleslegesen, fegyelmezetten fogadtak mindent.

Reggel 9 órától az ezredparancsnok tárgyalni kezdett a járás, város párt, állami, katonai, csendőr, munkás milicista, valamint társadalmi vezetőivel. Akik azonnal jogtalannak és szükségtelennek minősítették a bevonulást. Nem voltak hajlandók segítségnyújtásnak tekinteni. Rendre kijelentették, hogy csak a törvényesen megválasztott párt, állami, közigazgatási vezetőktől, szervezetektől fogadnak el utasításokat. Őket tekintik legitim vezetőeknek. Viszont hajlandók közreműködni a megszállókkal a közrend, a közellátás, egészségügy és más hasonló kérdések megoldásában. Este 19 órakor Kovács alezredes eredménytelennek minősítve a megállapodásra való törekvést, megszakította a tárgyalásokat. Határozottan közölte, ő a helyőrségparancsnoka. A csehszlovák katonák és a csendőrség tagjai kötelesek utasításainak engedelmeskedni és azonnal megszabta feladataikat a közrend fenntartásával kapcsolatban. Továbbá a lakosság részre gyülekezési és szesztilalmat rendelt el. A csehszlovák 64. Hk. ezred tagjainak megtiltotta a telephelyre való belépést.

A 31. ezred 1. harckocsi zászlóalja a reggeli órákban, önálló menetben elérte és megszállta Nagykürtös várost. Az események, a lakosság folyamatos tüntetését is beszámítva, viszonylag atrocitásoktól mentesen alakultak. Mindkét városban fokozatosan az esti órákra lecsillapodtak a tüntetések, jelentős mértékben konszolidálódott a helyzet. Befolyásolta az

eseményeket az, hogy – minként az ezredparancsnok összefoglaló jelentésében írta – „a Nemzeti Bizottságokkal, pártbizottságokkal való együttműködés eredményeként” közös felhívással fordultak délelőtt Léva lakosságához a városi hangos bemondókon és 600 vezetékes rádióállomáson keresztül. Felszólították az embereket, őrizzék meg nyugalmaikat. Mivel kimondottan „ellenforradalmi fellépésre” nem került sor, az ezredparancsnok döntésére 22 órakor a vasútállomásokról bevonták a járőröket, és a városon belüli járőrözésbe bevonták a csehszlovák csendőrséget. A lakosság passzív ellenállása azonban továbbra is az egész körzetben meghatározó volt. A megszállókkal, a magyar csapatokkal, katonákkal nemzetiségre való tekintet nélkül elutasították a kapcsolatot. „Az időszakos harangozás, dudálás és szirénázások, munka beszüntetések, falfestések” egészen szeptember elejéig folytak a körzetben. Egy alkalommal Léván több száz ember, a volt megyeháza előtti főtéren, összegyűlt tüntetni mintegy 25 percig, majd a járőr felszólítása után minden ellenállás nélkül kiabálva széteszlott. A csehszlovákiai országos és helyi sajtó, a különböző kiadványok, röplapok, plakátok mind magyar, mind szlovák nyelven egységesen és éles hangvétellel tiltakoztak és utasították el a beavatkozást, kiállt a dubčeki vezetés mellett. Az ezred vezetői fölismerték, hogy a passzív ellenállás egyik fő fegyverének tartott tüntetések leszerelésének leghatásosabb eszközének az bizonyult, „hogy semmi külső jelét nem adtuk annak, hogy izgalomba hoz minket. Ugyanakkor (a biztonság fenntartása érdekében, a megjegyzés a szerzőtől P.I.) a megfelelő harci csoportokat minden esetre készenlétben tartottuk” (13). Augusztus 21-én a késő délutáni órákra a hadosztály többi ezrede, zászlóalja is teljesítette elsónapi feladatát. A mindenütt fellobbanó heves tüntetések ellenére a meghatározott határidőre, harc nélkül mindenütt elérte és megszállta a kijelölt városokat. A legkeményebb ellenállás Érsekújváron és Nyitrán alakult ki, e két városban a katonák levegőbe lőtt sortűzzel tudták a lakosságot kordában tüntetni. Sebesülés sehol sem volt.

Augusztus 21-én vonult be a hadosztályhoz szolgálatra Nógrád és Heves, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén megyékből behívott a 17 tartalékos tiszt, köztük az MSZMP Heves megyei első titkára, több járási titkár, valamint a pártszervek, tömegszervezetek több munkatársa, és újságíró, akik az úgynevezett „különleges csoport” tagjai voltak. E tartalékos tisztek pártmunkás és tanácsi, államigazgatási fölkészültséggel, gyakorlattal rendelkeztek. A csoport feladatait közvetlenül az MSZMP központi bizottsága határozta meg. A részükre kidolgozott „operatív terv” értelmében a tíz, augusztus 21-én megalakuló, helyőrség tagjaiként, az oda beosztott politikai, elhárító és állambiztonsági tisztekkel együttműködve „csehszlovák területen dolgozva – írja a terv – el kell érni. Hogy szenvedélytől mentesen, nacionalista hangulat szítása nélkül megnyerjük közülük a dolgozó nép hatalmához hű emberek támogatását, bizalmát”. És előírtak számukra több olyan követelményt is, amely nem mondható éppen katonai feladatnak. Így: „különböző hírforrások felhasználásával pontosítani azokat a személyeket, akikre számítani lehet és azt közölni az illetékes szervekkel”. Valamint akikre nem és természetesen mindkét csoportot jelenteni az illetékeseknek... és így tovább (14).

Előreszaladva az eseményekben megjegyzem, hogy sem a megszállt területek vezető szerveivel, sem a lakossággal nem sikerült érdemi kapcsolatot kiépíteniük. Nem voltak hajlandók szóba állni velük, csak a helyőrségparancsnokkal és katonai vezetőkkel. Ezzel párhuzamosan Salgótarjánban a Nógrád Megyei Nyomdaipari Vállalatnál 26 különböző röplapot, plakátot nyomtattak nagyrészt szlovák nyelven 1 595 000 példányban és szórtak le helikopterről, ragasztottak ki, illetve terjesztettek a városokban. Visszajelzés szerint a „lakosság előszeretettel javította ki” a plakátok helyesírási és rossz fogalmazásból fakadó hibáit.

Augusztus 22-én, a második nap feladata a vidék megszállása volt. A járás kilenc kisebb városába, nagyobb községébe, településére – Zsarnóca, Selmechánya (Banská Štiavnica), Korpona (Krupina), Szénavár (Senohrad), Csáb (Čebovce), Hontnémeti (Hontianske Nemce), Kálna, Csejkó (Čsajakovó), valamint az Olajátemelő Állomás – 1 parancsnokból, 8-9 katonából álló körzetparancsnokságot küldött és telepített az ezredparancsnok, a hadműveleti terveknek megfelelően. Feladatuk a városi, községi nemzeti bizottsági elnökök, a különböző hatóságok tájékoztatása, működésük ellenőrzése, a csendőrség, munkásőrség (munkás milícia) együttműködésre bírása, vagy lefegyverzése, a közrend fenntartása és ellenőrzése volt. A beérkező katonákat mindenütt tüntetéssel fogadta, de komolyabb ellenállás, vagy incidens sehol sem volt. A kora reggeli órákban az ezred azonnal 5 mozgó járőrt szervezett és útba indításukkal megkezdte az ezred 5. számú megszállási körzetének folyamatos ellenőrzését. Egy-egy járőr általában szakasz erejű volt és 2 úszó harckocsival, 2 FUG-gal és 1 gépkocsival volt felszerelve. Minden nap útba indultak egészen szeptember közepéig rendszeresen bejárták a körzet összes községét, kisvárosát, termelészövetkezetét. Augusztus 22-én gyakorlatilag befejeződött és az egész ország megszállása. Minden helységet ellenőrzés megfigyelés alá vontak.

A megszállás hétköznapijai

Már augusztus 21-én estére bebizonyosodott, hogy az eredeti szovjet politikai és katonai elgondolás megbukott. Sehol az országban nem volt sem szervezett, sem spontán fegyveres ellenállás. Nem volt „ellenforradalom”. Nem alakult meg – a behívó levelet küldők nem mertek nyíltan porondra lépni – Dubčeket megbuktató, hatalmat átvevő új pártvezetés és kormány. A legálisan megválasztott vezetés mindenütt és minden szinten a köztársasági elnöktől kezdve, egészen a kisközségek NB elnökeiig minden vezető a helyén maradt. A megszálló katonai erők parancsnokainak velük kellett tárgyalni. Ők pedig elzárkóztak mindennemű megegyezéstől. „Önöknel a fegyver, mondják meg, mit akarnak”, hangzott mindenütt. „Az események alakulása a szovjet vezetőket – de a politikai vezetést is – meglepte, váratlan fordulat elé állította. A katonai akció példás végrehajtása mellett a politikai előkészítés talán egyetlen elképzelése sem futott be... Az új helyzet megoldására a politikai vezetés (katonai) nem volt felkészülve, ezért kapkodás, bizonytalanság, a katonai vezetők felé való ellentmondások

utasítások jellemezték a helyzetet.”(15) Jelentette Szűcs Ferenc vezérőrnagy szeptember 2-án Czinege Lajosnak, pontosan – mondhatni máig helytállóan – értékelve a helyzetet. Közben hatékony passzív ellenállás alakult ki az egész országban, bár a cseh területeken jóval határozottabb és elszántabb volt, mint Szlovákiában. A már bemutatott formákon kívül, új „harci eszközként” gomba módra elszaporodtak az illegális rádióadók. Pontosán beszámoltak a szovjet és magyar, lengyel, bolgár megszálló csapatok tevékenységéről, mozgásáról. Rendszeresen jelezték melyik falut, hagyta el az ellenőrző járőr és hány perc múlva várható a következőben. Annyira pontosak voltak, hogy többször a megszálló csapatok parancsnokai adásaikból értesült – megszakadt rádió összeköttetés esetén – hol tartózkodik járőre. Valóban kiválóan megszervezett és működő hálózataik alakultak ki. Felszámolásukra történő erőfeszítések jelentősen lekötötték nem csak az ezred, hanem a hadosztály és a DHDSCS erejét is. A vezérkari főnök új rádió-felderítő alegységeket vezényelt a hadosztályhoz. Ezenkívül más alakulatokra is szükség volt. Augusztus 23-án Léva térségébe telepítve, hadosztályparancsnoki tartalékként csehszlovák területre helyeztek egy 500 fős BM karhatalmi zászlóalj, gumibotokkal és négy vízagyúval felszerelve. Augusztus 26-án a DHDSCS parancsnok – Grecskó marsall parancsára, aki egy csehszlovák katonai felkeléstől tartott – jelentősen megnövelte a 8. hadosztály megszállási zónáját, kiterjesztve Nagyszombatra (Trnava), Bélaházára (Boleráz) és szigorú harckészültségi feladatokat életbe léptetve, átcsoportosította a hadosztály alakulatait. A vezérkari főnök ezért mozgósítás után Érsekújvárra vezényelte, a hadosztály megerősítésére, az egri 6. gépkocsizó lövészezredet. 27-én foglalja el új helyét.

A 31. hk. ezred közben folytatta előzőekben vázolt feladatait. 22-én 21 órakor Léván, a már csehszlovák csendőrökkel együtt járőröző magyar katonák egy az útestre szövegeket festő csoportba botlottak. A fiatalok azonnal szétszaladtak. Felszólításra sem álltak meg. Az egyik honvéd erre figyelmeztetésként maga elé lőtt az útestbe. A lövedék, megcsúszva a kövön, lábán könnyebben megsebesítette a futó személyt. Egy lévai postást. Azonnal kórházba vitték, ahol elsősegélyben részesítették és elbocsátották. Ő volt az egyetlen csehszlovák állampolgár a 8. hadosztály megszállási zónájában, aki magyar fegyvertől sebesült meg. Ugyanaznap és úgyszintén Léván, 22.30-kor, egy másik járőr csehszlovák csendőr tagja is hasonló helyzetbe került. Jelmondatokat festő „polgári személyre lőtt rá, aki bokáján könnyebben megsérült”(16). A csehszlovák csendőrökkel való járőrözés érzékelhetően megszilárdította a közrendet. Ezért az ezredparancsnok 24-én mindenünnen visszarendelte a kilenc körzetparancsnokság állományát. „5-én pedig a hadosztályparancsnok utasítására Nagykürtösről is bevonták az 1. hk. zászlóalj, ezzel egyidőben a 3. hk. zászlóalj hadosztály tartalékként Nagylapás (Lapás) községbe települt át”. Az ezred helyzete a továbbiakban egészen október 31-ig a hazatelepülésig, nem változott.

Az első közel két hét erőteljes feszültsége az augusztus 23-26-i moszkvai csehszlovák-szovjet legfelső szintű tanácskozást, lezáró megállapodást követően, – ahol a csehszlovák küldöttség, köztük az ungvári börtönből odacipeltek Dubček, hatalmas nyomás alatt beletörődtek a megváltoztathatatlan ténybe, a megszállásba, és a szovjet vezetők, pedig látszólag belegyeztek

csehszlovák pártvezetéssel és kormánnyal való tárgyalásba, – kezdet lassan enyhülni. A szovjet politika elérte célját, ráadásul, lényegesen kevesebb áldozattal, csendesebb eszközökkel, mint Magyarországon 1956-ban. Már nem siettették az események. A szovjet hadsereg Csehszlovákiában tartózkodott. Megoldódott a biztonságát veszélyeztető vákuum. A megbízhatatlan Dubček felváltása pedig az időközben feltűnt Husákkal csak idő kérdése volt. 1969 áprilisában erre is sor került. Személyével a prágai Hradzsínba megbízható első titkár és köztársasági elnök került.

Szeptember elsején mindenütt megkezdődött a tanítás. A megszálló csapatok kivonultak a városokból és a közeli erdőkben épített táborokban telepedtek le. A hadosztályból megkezdtek a nagycsaládos tartalékos katonákat leszerelni. Szeptember 4-én a csendőrség mindenütt átvette a közrend ellenőrzését. Az ezred a továbbiakban csak esetenkénti járőrözést folytatott. A táborokban azonnal megszervezték a kiképzést. A szabadidő nyújtotta lehetőségek kihasználására sportversenyeket, kulturális programokat szerveztek. Hazai művészek látogatták meg a táborokban lévő katonákat. Mozgó könyvtárak működtek. A programokba igyekeztek bevonni az adott helységek, és a környék lakosságát is. De nagyon nehezen indult meg az olvadás. Az első nagyobb lépést a kapcsolatok javulásához, a gazdag mezőgazdasági termés betakarításába önként bekapcsolódó magyar katonák segítségével jelentette. A kis-alföldi területek Csehszlovákia „éléstárának” számítottak. A közös munka során gyorsabban alakultak ki az emberi kapcsolatok. De 1968, a megszállás ténye és negatív hatása, továbbra is mélyen beivódott az emberek elsősorban a szlovákok tudatába.

Itt, e gondolatnál, befejezésül néhány mondat erejéig visszatérek Szűcs Ferenc vezérőrnagy szeptember 2-ai gondolatébresztő és tanulságos jelentéséhez. „Felvetem még a mi szerepünket. Minden benyomásom szerint – írja – az egész akción belül a németek részvétele után, a mi részvételünk érinti külön és a legmélyebben a vezetőket és a közvéleményt. Ennek két alapvető oka lehet: az egyik a történelmi terheltég, a másik a közelmúlt eseményei. Feltétlenül meg kell keresnünk azt az időpontot, amíg a csehszlovák helyzet és a nemzetközi munkásmozgalom, a csehszlovákiai magyar kisebbség érdekében hasznos az ittlétünk és egy perccel sem maradni tovább. Véleményem szerint minél hamarabb következik ez be annál jobb.” (17) Czinege Lajos – és a magyar politikai vezetők – egyetértettek a javaslattal. A honvédelmi miniszter már szeptember 6-án felveti a kérdést Grecskó marsallnak. De koalíciós hadműveletről lévén szó, az egész folyamathoz, a döntéshez a koalíció összes résztvevőjének hozzájárulása szükséges, és az istenek malmai lassan örölnek, szól a közmondás. Az út végül akkor nyílt meg haza, amikor a csehszlovák kormány belegyezett, hogy az ország területén, és elsősorban a nyugati határ mentén, a továbbiakban „ideiglenesen” szovjet csapatok állomásozzanak. Az egyezményt október 16-án Prágában írta alá a két kormány. Azonnal felgyorsultak az események. Október 20-25-e között a 8. hadosztály hazatért. Utolsónak Csehszlovákiát a rétsági 31. harckocsi ezred hagyta el. 29-én az ezredparancsnok helyettesével a

64. ezred laktanyájában búcsúlátogatáson vett részt. A tisztek 31-én végiglátogatva lévai üzemeket búcsúztak el. És 31-én az utolsó magyar katona is elhagyta Csehszlovákiát.

Pontosan jellemzi a megszállásban való közreműködésünkkel kapcsolatos magyarországi véleményt, annak a Csémi Károly altábornagy vezérkari főnöknek az „elvi állásfoglalása”, aki a politikai döntést követően a honvédelmi miniszterrel együtt hivatalból vezette Magyarországon a hadművelettel kapcsolatos ügyeket. Kiemelte a valóban – mai értékelés szerint is – katonailag kiválón szervezett és végrehajtott hadműveletet. Majd azonnal leszögezte, hogy „az elismerések mennyisége és módja ne legyen túlzott. **Katonáink nem győztes hadműveletekből térnek haza** ezért az elismerések széles körű (hadseregen kívüli) publikációja nem célszerű.”(18).

JEGYZETEK

A tanulmány a Magyar Honvédség Központi Irattárában (MHKI) a „ZALA” fedőnevű „gyakorlattal kapcsolatos 5/12/7-től 75-ig terjedő csomagokban őrzött magyar és orosz nyelvű okmányok, valamint térképek, hadműveleti naplók stb. Az ezekből kiemelt adatokat, tényeket, eseményeket külön nem jelzem. A csomagokat időközben átvette a Magyar Honvédség Hadtörténeti Irattára.

1. Az MNVK 2. Csoportfőnökség. Katonai napi sajtótájékoztató. 1968. 179. sz. p. 4.
2. Pataky Iván: Adalékok Románia távolmaradásának kérdéséhez a Csehszlovákia elleni 1968. évi agresszióból. In: Sepsiszentgyörgy, 1999. ACTA-1968. p. 337–343.
3. MHKI 5/12./11. sz. csomag 3. sz. okmány.
4. Magyar Országos Levéltár (MOL) 288/f/17/743.f. 100–102.
5. MHKI. 5/12/11. sz. csomag 13. sz. okmány.
6. MHKI. 5/12/10. sz. csomag. A 31. hk. e. összefoglaló jelentése.
7. Lásd a 6. sz. jelzetet.
8. Seleszt, Pjotr: „...Hogy meg ne ítéltessetek”. In: Társadalmi Szemle. 1996/3. sz. 74. o.
9. Párttörténeti Intézet (PTI) 288 fond 4/94. A KB. és az MT 1968. augusztus 23-i együttes zárt ülése. Kádár János beszámolója.
10. Lásd 9. sz. jelzetet.
11. Lásd 9. sz. jelzetet.
12. Lásd 6. sz. jelzetet.
13. Lásd 6. sz. jelzetet.
14. MHKI. 5/12/28. sz. csomag 1–2. sz. okmányok.
15. MHKI. 5/12/11. sz. csomag 89. sz. okmány.

16. MHKI. 5/12/70. sz. csomag 31. hk. e. hadműveleti napló.
17. Lásd 15. sz. jelzetet.
18. MHKI. 5/12/28. sz. csomag 86. sz. okmány.